
SERIA **D** RELIGIE

coordonată de
preot VASILE RĂDUCĂ

*Doamne,
Primește munca acestei traduceri
ca pe o rugăciune
pentru sufletul scumpei mele copile, Mioara.*

FILOCALIA

SAU
CULEGERE DIN SCRIERILE SFÎNȚILOR PĂRINȚI,
CARE ARATĂ CUM SE POATE OMUL CURĂȚI,
LUMINA ȘI DESĂVÎRȘI

Volumul I

SFÎNTUL ANTONIE CEL MARE
EVAGRIE PONTICUL • SFÎNTUL IOAN CASIAN
NIL ASCETUL • MARCU ASCETUL
DIADOH AL FOTICEII • ISAIA PUSTNICUL

TRADUCERE DIN GRECEȘTE, INTRODUCERI ȘI NOTE
de

Pr. Prof. Dr. DUMITRU STĂNILOAE
Membru al Academiei Române



HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Rodica Pandele și S. Skultéty
Coperta: Ioana Dragomirescu Mardare
Corectori: Nadejda Stănculescu și Valeriu Cernat
Tehnoredactor: Doina Elena Podaru

© HUMANITAS, 2008 (ediția print)
© HUMANITAS, 2013 (ediția digitală)

ISBN 978-973-50-4229-5 (general)
ISBN 978-973-50-4249-3 (pdf)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

SFÎNTUL ANTONIE CEL MARE

Viața și scrierile Sfântului Antonie cel Mare

Sfântul Antonie a fost cel dintâi monah care s-a retras în pustie, fiind urmat de mai mulți ucenici. Viața lui, care a umplut de uimire lumea din acea vreme, a fost descrisă de Sfântul Atanasie, patriarhul Alexandriei.

Născut într-un sat din Egiptul de Mijloc, după moartea părinților săi, țărani cu bună stare, Antonie s-a hotărât, pe la vârsta de 18-20 de ani, să vîndă tot ce moștenise, să împartă săracilor și să-și închine viața Domnului. Aceasta s-a întîmplat pe la anul 270 după Hristos. La început nu s-a depărtat prea mult de locurile în care trăiau oameni. Cîtăva vreme i-a slujit drept adăpost un mormînt gol. Pe urmă, crescîndu-i dorința după singurătate, s-a retras în munții nisipoși de pe malul drept al Nilului. Mai tîrziu a părăsit și acest loc, și pe monahii care se strînseseră în jurul lui și s-a dus în mijlocul pustiei din preajma Mării Roșii, de unde venea numai la anumite răstimpuri pentru a da sfaturi pelerinilor care alergau să i le ceară. A murit în anul 356 și a fost înmormîntat într-un loc necunoscut, neavînd lîngă el decît doi oameni de încredere, cărora le-a poruncit să nu descopere locul mormîntului.

Ca scrieri adevărate ale lui au fost dovedite pînă acum șapte scrisori, amintite încă de Sfântul Ieronim.¹ Aceste șapte epistole sînt tipărite (în Migne, *Patrologia Graeca*, tom 40) în două redacții,

¹ Dovada a făcut-o F. Klejna cu lucrarea *Antonius und Ammonas. Eine Untersuchung über Herkunft und Eigenart der ältesten Mönchsbriefe*, în „Zeitschrift für katholische Theologie“, 62 (1938), pp. 309–348. (Cf. Marcel Viller S. I. und Karl Rahner S. I., *Aszese und Mystik in der Väterzeit*, Herder, Freiburg im Breisgau, 1939, p. 89)

ambele în traducere latină. Prima redacție (977B–1000B) e o traducere de la 1516 a lui Symphorian Champerius după un manuscris grec, care n-a fost indicat și a rămas necunoscut. A doua, care cuprinde un text mai larg, tradus după un manuscris arab, o formează primele șapte epistole din cele douăzeci date toate sub numele lui Antonie (999C–1066B), din care însă pe cele treisprezece din urmă (1015D–1066B) Klejna le-a dovedit că sînt ale lui Ammonas, ucenicul și urmașul lui Antonie la conducerea chinoviei de la Pispir. În timpul mai nou a început să fie descoperit și textul copt, cel original, al unora din aceste epistole.

O. Bardenhewer (*Geschichte der altkirchlichen Literatur*, vol. III, ed. a II-a, Herder, Freiburg im Breisgau, p. 81) scria la 1923, pînă nu se dovedise că aceste epistole sînt ale lui Antonie, că ele nu pot fi ale lui și din motivul că sînt prea de cuprins general și lipsite de putere și de sevă ca să fie de la marele ascet.

Cum stăm însă cu autenticitatea celor 170 de capete pe care Nicodim Aghioritul, care a trăit la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, le-a așezat în fruntea *Filocaliei*? Nici Bardenhewer, nici Viller-Rahner, din care iau aceste însemnări, nu le pomenesc între scrierile atribuite lui Antonie. Ele nu se cuprind nici în *Patrologia* lui Migne. Nu știm, de asemenea, după ce manuscris le-a luat Nicodim Aghioritul. Ne dă aceasta dreptul să afirmăm cu siguranță că nu sînt ale Sfîntului Antonie? Nu, acest drept nu-l avem. Chiar dacă azi ele nu s-ar mai găsi în nici un manuscris ascuns pe cine știe unde, Nicodim Aghioritul le-a luat sigur din vreun manuscris care s-a putut pierde. Faptul că aceste capete au și ele același caracter general nu poate fi un argument sigur că nu sînt ale lui Antonie, cum nu e pentru epistole. Oarecare înrudiri interne între aceste capete și epistole se pot constata, deși ele sînt o lucrare deosebită, cu cuprinsul ei propriu. Asemenea înrudiri am avea, de pildă, în ideea de „om rațional” pe care o folosesc și capetele, și epistolele; în prețul ce se pune și în unele și în altele pe „deosebirea dintre bine și rău”, pe caracterizarea lui Dumnezeu ca „medic” ș.a.m.d.

Ale celui dintre sfinți Părintelui nostru, Antonie cel Mare

Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare, în 170 de capete

1. Oamenii se socotesc raționali. Însă pe nedrept, căci nu sînt raționali. Unii au învățat cuvintele și cărțile vechilor înțelepți. Dar raționali sînt numai aceia care au sufletul rațional, pot să deosebească ce este binele și ce este răul, se feresc de cele rele și vătămătoare sufletului și toată grija o au spre cele bune și folositoare sufletului; iar acestea le săvîrșesc cu multă mulțumire către Dumnezeu. Numai aceștia trebuie să se numească oameni raționali.

2. Omul cu adevărat rațional are o singură grijă: să asculte de Dumnezeu tuturor și să-I placă; și numai la aceasta își deprinde sufletul său: cum să-I placă lui Dumnezeu, mulțumindu-I pentru o așa de mare purtare de grijă și pentru cîrmuirea tuturor, orice soartă ar avea el în viață. Pentru că e nepotrivit să mulțumim pentru sănătatea trupului doctorilor care ne dau leacuri amare și neplăcute, iar lui Dumnezeu să nu-I mulțumim pentru cele ce ni se par nouă grele și să nu cunoaștem că toate ni se întîmplă cum trebuie, spre folosul nostru și după purtarea Lui de grijă. Căci în cunoștința și credința cea către Dumnezeu stau mîntuirea și desăvîrșirea sufletului.

3. Am primit de la Dumnezeu puteri virtuozose și foarte mari: înfrînarea, suferirea răului, neprihănirea, stăruința, răbdarea și cele asemenea, care ne ajută să ne împotrivim și să luptăm împotriva celor rele. Avînd la îndemîină puterile acestea și punîndu-le la lucru, socotim că nimic nu ni se mai întîmplă neplăcut, dureros sau nesuferit. Credem atunci că toate-s omenești și se biruiesc de virtuțile noastre. Nu se gîndesc la aceasta însă cei

neînțelegători; de aceea ei nici nu pricep că toate ni se fac spre bine și precum se cuvine pentru folosul nostru, ca să strălucească virtuțile noastre și să ne încununăm de la Dumnezeu.

4. Când vei socoti cîștigarea banilor și multul lor folos ca pe-o amăgire vremelnică, vei cunoaște că petrecerea cea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu e altceva decît bogăția. Gîndindu-te la aceasta cu încredințare și ținare de minte nu vei suspina, nu vei plînge, nu vei învinui pe nimeni, ci pentru toate vei mulțumi lui Dumnezeu. Nu te vei clăti văzînd pe cei mai răi ca tine rezemîndu-se pe bani și pe socoteli, căci foarte rea patimă a sufletului este pofta, părerea și neștiința.

5. Omul cu judecată luînd aminte la sine cumpănește cele ce i se cuvin și-i sînt spre folos. Acela cugetă care lucruri sînt folositoare pentru firea sufletului său și care nu. Așa se ferește el de cele nepotrivite, care i-ar vătăma sufletul și l-ar despărți de nemurire.

6. Cu cît cineva are viața mai măsurată, cu atît e mai fericit, că nu se grijește de multe: de slujitori, de lucrători, de pămînturi și de avuția dobitoacelor. Căci ținîndu-ne de acestea ne vom îneca în greutatea legate de ele și vom învinui pe Dumnezeu. Iată cum din pofta noastră cea de voie se adapă moartea și cum rătăcim în întunericul unei vieți cu păcate, necunoscîndu-ne pe noi înșine.

7. Să nu zică cineva că este cu neputință omului să ajungă la viața cea virtuoasă, ci numai că aceasta nu este ușor, cu toate că nici cei ce au dobîndit-o nu sînt pe deplin lămuriți asupra acestui lucru. De viața virtuoasă se împărtășesc toți oamenii cuvioși, precum și cei cu minte iubitoare de Dumnezeu. Căci mintea cea de rînd este lumească și schimbăcioasă, răsărind și gînduri bune, și rele, ba și firea și-o schimbă, aplecîndu-se spre cele trupești. Mintea cea iubitoare de Dumnezeu însă pedepsește păcatul care se naște în oameni cu voia lor, în urma trîndăviei.

8. Cei proști și neiscușiți iau în rîs cuvintele și nu vor să le asculte dacă acestea muștră nepriceperea lor, ci vor ca toți să fie întru toate asemenea lor. La fel și cei desfrînați se silesc să arate pe ceilalți toți mai răi decît dînșii, socotind să vîneze pe seama lor nevinovăția, din pricina mulțimilor relelor. Dacă

într-un suflet slab se află păcatele acestea: desfrînarea, mîndria, lăcomia nesăturată, mînia, neastîmpărarea limbii, furia, uciderea, tînguirea, pizma, pofta, răpirea, durerea, minciuna, plăcerea, lenea, întristarea, frica, boala, ura, învinuirea, neputința, rătăcirea, neștiința, înșelarea și uitarea de Dumnezeu, sufletul acela se întinează și se pierde. Căci prin acestea și prin cele asemenea acestora se osîndește sărmanul suflet, care s-a despărțit pe sine de Dumnezeu.

9. Cei ce vor să se deprindă în viața cea virtuoasă, cuvioasă și preamărită nu trebuie judecați după obiceiurile sau după petrecerea cea mincinoasă de pînă acum. Ci, asemenea pictorilor și sculptorilor, își vor dovedi din faptele înseși petrecerea cea aleasă și plăcută lui Dumnezeu. Nu fug ei de toate plăcerile păcătoase ca de niște curse?

10. Cel bogat și de neam ales, dar fără îndrumarea duhovnicească și fără curăția vieții, nefericit este în ochii care cugetă drept; precum fericit este săracul sau robul – după soartă –, dar împodobit cu învățătură și cu virtute. Căci, după cum străinii rătăcesc drumurile, așa și cei ce nu grijesc de viața cea virtuoasă se rătăcesc și se pierd amăgindu-se de poftă.

11. Cel ce poate împlîni pe cei neînvățați ca să iubească învățătura și îndreptarea făcător de om trebuie să se numească. Asemenea și aceia care îndreaptă pe cei desfrînați către petrecerea cea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu, ca unii ce schimbă alcătuirea oamenilor. Căci blîndețea și înfrînarea sînt fericire și nădejde bună pentru sufletul oamenilor.

12. Se cuvine ca oamenii să se nevoiască să-și îndrepte viața și obiceiurile după adevăr și cuviință. Căci împlinind ei acest lucru, cunosc ușor cele dumnezeiești. Cine cinstește pe Dumnezeu din toată inima și credința, pe acela și Dumnezeu îl ajută ca să-și stăpînească mînia și pofta. Căci pricina tuturor relelor este pofta și mînia.

13. Om se numește sau cel rațional, sau cel ce îngăduie să fie îndreptat. Cel ce nu poate fi îndreptat este neom, căci aceasta se află numai la neoameni. Iar de unii ca aceștia trebuie să fugim, căci celor ce trăiesc laolaltă cu păcatul nu li se îngăduie să se afle niciodată printre cei nemuritori.

14. Rațiunea ne face vrednici să ne numim oameni. Iar de nu o avem pe aceasta, numai cu glasul și cu forma mădularelor ne deosebim de dobitoace. Să recunoască omul cu mintea întregă că este nemuritor și va urî toată pofta cea păcătoasă care se face între oameni pricină de moarte.

15. După cum fiecare meșteșug își arată puterea înfrumusețind materialele supuse lui, ca, de pildă, unul prelucrând lemnul, altul arama, altul argintul sau aurul, tot așa și noi trebuie să ne arătăm că sîntem oameni cu adevărat raționali prin deprinderea întru viața virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu, și nu numai prin forma trupului. Iar sufletul cu adevărat rațional și iubitor de Dumnezeu îndată pricepe toate ale vieții, cîștigă îndrumarea plină de dragoste a lui Dumnezeu, Îi mulțumește cu adevărat și către El își are zborul și toată cugetarea.

16. După cum corăbierii cîrmuiesc corabia cu grijă ca să n-o izbească de vreo stîncă văzută sau nevăzută, așa și cei ce se silesc spre viața duhovnicească trebuie să cerceteze cu frică ce trebuie să facă și ce să nu facă. De asemenea să creadă că legile lui Dumnezeu le sînt de folos, tăind de la suflet toate gîndurile păcătoase.

17. După cum cîrmacii și cei ce țin frîiele cu sîrguință și cu luare-aminte ajung la țintă, tot așa cei ce se silesc spre viața cea dreaptă și virtuoasă trebuie să călătorească cu sîrguință și cu grijă, precum se cuvine și după cum e voia lui Dumnezeu. Cel ce vrea și cugetă că se poate aceasta, crezînd, își face loc în nemurire.

18. Să socotești liberi nu pe cei ce din întîmplare sînt liberi, ci pe cei liberi după viață și după deprinderi. Nu se cade să numești liberi, întru adevăr vorbind, pe boierii care sînt răi și desfrînați, căci aceștia sînt robi patimilor trupești. Liber și fericit este numai sufletul fără prihană și izbăvit de cele vremelnice.

19. Dă-ți seama că trebuie să te arăți oamenilor neîncetat. Dar prin purtarea cea bună și prin fapte. Căci și bolnavii află și cunosc pe doctorii binefăcători și izbăvitori nu din vorbe, ci din fapte.

20. Iată semnele după care se cunoaște un suflet rațional și virtuos: privirea, mersul, glasul, rîsul, ocupațiile și înfîlnirile

cu oamenii. Căci toate acestea se îndreptează spre tot mai multă cuviință. Minte lor cea iubitoare de Dumnezeu li se face străjer treaz și închide intrarea patimilor și a rușinoaselor aducri-aminte.

21. Cercetează și probează cele ale tale, deoarece căpeteniile și stăpînitorii numai peste trup au stăpînire, nu și peste suflet. Acest lucru să-ți fie totdeauna în grijă. Deci, dacă poruncesc ucideri sau fărădelegi, sau nedreptăți vătămătoare de suflet, nu trebuie să li te supui, chiar de ți-ar chinui trupul. Căci Dumnezeu a creat sufletul liber și de sine stăpînitor în cele ce le face bine sau rău.

22. Sufletul rațional caută să fugă de calea neumblată, de îngîmfare, de mîndrie, de înșelăciune, de pizmă, de răpire și de cele asemenea, care sînt fapte ale dracilor și ale alegerii celei rele. Căci pe toate le biruie cu sîrguință și cu grijă stăruitoare omul a cărui poftă nu tinde spre plăcerile cele de jos.

23. Cei ce s-au deprins cu viața duhovnicească puțin, dar nu desăvîrșit, se izbăvesc de primejdii și nu au trebuință de păzitori; iar dacă biruiesc pofta întru toate, află cu ușurință calea către Dumnezeu.

24. Omul rațional nu are lipsă de cuvîntări multe, ci numai de cîte trebuie ca să afle voia lui Dumnezeu. Astfel ajunge omul iarăși la viața și lumina veșnică.

25. Cei ce caută viața cea virtuoasă și iubitoare de Dumnezeu trebuie să se izbăvească de înalta părere de sine și de toată slava cea deșartă și mincinoasă, și să se silească spre buna îndreptare a vieții și a socotinței. Căci mintea neschimbăcioasă și iubitoare de Dumnezeu este suire și cale către Dumnezeu.

26. Învățarea de vorbe nu folosește nimic dacă lipsește purtarea sufletului cea plăcută lui Dumnezeu. Dar pricina tuturor relelor este amăgirea și necunoștința lui Dumnezeu.

27. Grija de viața duhovnicească și sîrguința sufletului îi fac pe oameni buni și iubitori de Dumnezeu. „Căci tot cel ce caută pe Dumnezeu Îl află“ dacă biruie pofta întru toate și nu scade cu rugăciunea. Unul ca acesta nu se teme de draci.

28. Cei ce se amăgesc cu nădejdlile lumești și cunosc pînă în amănunt ce trebuie să facă pentru viața duhovnicească, dar nu

fac, se aseamăna cu cei ce împrumută doctoriile și uneltele medicinei, însă nu știu și nici nu au grijă să facă întrebuințare de ele. De aceea să nu învinuim niciodată pricina dintîi sau pe altcineva pentru păcatele noastre, ci pe noi înșine, căci dacă sufletul vrea să fie trîndav, nu poate fi nebiruit.

29. Celui ce nu știe să deosebească binele de rău nu-i este îngăduit de-a judeca pe cei buni sau pe cei răi. Căci bun este omul care cunoaște pe Dumnezeu, dar el nu este bun, nu știe nimic și nici nu va ști vreodată. Căci calea cunoștinței lui Dumnezeu este bunătatea.

30. Omul bun și iubitor de Dumnezeu nu mustră pe oameni pentru rele cînd sînt de față; iar în dos nu-i bîrfește. Dar nici celor ce încearcă să-i grăiască de rău nu le îngăduie.

31. În cuvîntări orice asprime să lipsească. Pentru că sfiala și neprihănirea știu să înfrumusețeze pe oamenii cu judecată mai mult ca pe fecioare, căci mintea iubitoare de Dumnezeu este o lumină care învăluie sufletul cum învăluie soarele trupul.

32. La fiecare dintre patimile ce se năpustesc asupra sufletului tău adu-ți aminte că cei ce cugetă drept și vor să-și pună ale lor la loc de siguranță nu socotesc averea stricăcioasă a banilor ca un lucru plăcut, ci cunoștințele cele drepte și adevărate. Acestea îi fac pe ei fericiți. Căci bogăția e furată și răpită de cei mai puternici. Dar virtutea sufletului este singura avere sigură, care nu e furată și care după moarte mîntuiește pe cei ce au dobîndit-o. Iar pe cei ce cugetă așa nu-i va amăgi nălucirea bogățiilor și a celorlalte plăceri.

33. Nestatornicii și nepricepuții să nu ispitească pe cei înțelepți. Iar înțelept este bărbatul ce place lui Dumnezeu, care vorbește puține și pe cele de trebuință, și plăcute lui Dumnezeu.

34. Cel ce urmărește viețuirea virtuoaasă și plăcută lui Dumnezeu grijește de virtuțile sufletului, căci acestea sînt bogăția și hrana sa veșnică. De cele vremelnice se împărtășește numai pe cît se poate, după cum dă și voiește Dumnezeu, folosindu-se cu mulțumire și bucurie de ele, oricît de smerite ar fi. Mîncarea scumpă hrănește numai trupul; cunoștința de Dumnezeu însă, înfrînarea, bunătatea, facerea de bine, buna cinstire și blîndețea, acestea îndumnezeiesc sufletul.

Cuprins

SFÎNTUL ANTONIE CEL MARE

<i>Viața și scrierile Sfântului Antonie cel Mare</i>	7
Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare	9

EVAGRIE PONTICUL

<i>Viața și scrierile Sfântului Evagrie Ponticul</i>	39
Schiță monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim	44
Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor	52
<i>Despre visuri</i>	54
<i>Despre dracul întristării</i>	60
<i>Despre slava deșartă</i>	62
Din Capetele despre trezvie	73
Cuvînt despre rugăciune	75

SFÎNTUL IOAN CASIAN

<i>Viața și scrierile Sfântului Ioan Casian</i>	95
Către episcopul Castor	99
Despre cele opt gânduri ale răutății	99
I <i>Despre înfrînarea pîntecelui</i>	99
II <i>Despre duhul curviei și al poștei trupești</i>	101
III <i>Despre iubirea de argint</i>	104
IV <i>Despre mînie</i>	109
V <i>Despre întristare</i>	114
VI <i>Despre trîndăvie</i>	116
VII <i>Despre slava deșartă</i>	118
VIII <i>Despre mîndrie</i>	120

Către egumenul Leontie	122
Cuvînt plin de mult folos despre Sfinții Părinți din pustia sketică și despre darul deosebirii.	122
NIL ASCETUL	
<i>Viața și scrierile lui Nil Ascetul</i>	141
Cuvînt ascetic foarte trebuincios și folositor	150
MARCU ASCETUL	
<i>Viața și scrierile lui Marcu Ascetul</i>	209
Despre legea duhovnicească	218
Despre cei ce-și închipuie că se îndreptătesc din fapte	234
Răspuns aceloră care se îndoiesc despre dumnezeiescul botez	257
Epistolă către Nicolae Monahul	288
DIADOH AL FOTICEII	
<i>Viața și scrierile lui Diadoh al Foticeii</i>	305
Definiții	311
Cuvînt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească	312
ISAIA PUSTNICUL	
<i>Viața și scrierile lui Isaia Pustnicul</i>	363
Despre păzirea minții	365